

feljton

Nacional donosi ulomak iz knjige 'Stjepan Sarkotić' u kojem povjesničar **Dinko Čutura** opisuje turbulentan život i karijeru osobe koja je obilježila austrougarsku i hrvatsku vojnu i političku povijest

**Nepoznata biografija
posljednjeg poglavara
Bosne i Hercegovine**

Stjepan Sarkotić bio je iznimna i važna osoba u austrougarskoj i hrvatskoj vojnoj i političkoj povijesti. Već od najranijih časničkih dana pokazao je natprosječne sposobnosti, što se već može vidjeti u njegovim ranim studijama o Južnom Tirolu. Usporedba tih studija sa studijama Conrada von Hötzendorfa pokazuje da je Sarkotić zastupao strateški bolje i efikasnije rješenje. Ponirao je u svaku moguću situaciju i domišljato konkretizirao sve što u pojedinoj situaciji treba poduzeti. Kao izvrstan taktičar inzistirao je na operativnoj koordinaciji svih rodova kopnene vojske i precizno navodio kako valja postići i održavati tu koordinaciju i zadanoj širini i dubini bojišnice. U studenome 1911. promaknut je u čin podmaršala. Od travnja 1912. boravio je u Zagrebu, gdje je zapovjednik hrvatsko-slavonskoga domobranstva. Prateći političke uzavrele prilike na Balkanu, doživljavao je taj prostor kao poligon za još burnija predstojeća zbivanja. U rat je ušao kao zapovjednik 42. domobranske divizije koja je ratovala na području zapadne Srbije i već se tu Sarkotić ističe svojom vojno-taktičkom umješnošću i hrabrošću, zbog čega je bio odlikovan odličjem Viteza reda željezne krune. Potkraj jeseni imenovan je vojnim guvernerom u Beogradu i promaknut u čin generala pješništva. Car ga je 22. prosinca 1914. imenovao zemaljskim poglavarom u Bosni i Hercegovini i ujedno zapovijedajućim generalom u Bosni i Hercegovini i Dalmaciji.

Kao zemaljski poglavar Bosne i Hercegovine Sarkotić se, u tim, ratnim prilikama, našao pred nizom problema koje je trebao rješavati. Valjalo je osigurati stalnu protočnost cestovnog, željezničkog i poštanskog prometa, osigurati redovitu opskrbu gradova živežnim namirnicama i drugom potrošnom robom, omogućiti redoviti rad obrazovnih i zdravstvenih ustanova, održati javni red i mir, osigurati javnost djelovanja redarstvenih i pravosudnih organa, omogućiti uredno administrativno i upravno funkcioniranje općinskih uprava i kotarskih poglavarstava, provoditi plansko rekviriranje stoke, provoditi ratnu mobilizaciju određenih godišta, raspuštati, na temelju zakonskih razloga i političkih prosudbi, pojedine općinske uprave i umjesto njih postavljati povjerenike, osigurati izvanredne smještaje vojske, vojnih bolesnika i ranjenika, omogućiti brze protoke i sigurnost vojnih transporta i osigurati efikasno suzbijanje epidemija.

S obzirom na prijeratnu politiku nacionalnih političkih stranaka, koja je tinjala u ratnim prilikama na bosanskohercegovačkom prostoru, Sarkotić je budno pratio da se to tinjanje ne prometne u političko-remetilačke strasti. Naime, ratne prilike i političke nesnošljivosti ne idu zajedno. Hrvati su i prije i nakon aneksije prihvatili austro-ugarsku vlast. Smatrali su tu vlast zaštitnicom hrvatstva i katoličke vjere u Bosni i Hercegovini. Nadali su se i priželjkivali da će se Bosna i Hercegovina naći u državnopravnoj zajednici s Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom. Muslimani nisu odricali lojalnost austrougarskoj vlasti, ali su pretežito zadržavali neku rezerviranost, mučeni žalom kad su Carigrad

STJEPAN SARKOTIĆ (1858. - 1939.)
u ugarskoj svečanoj odori

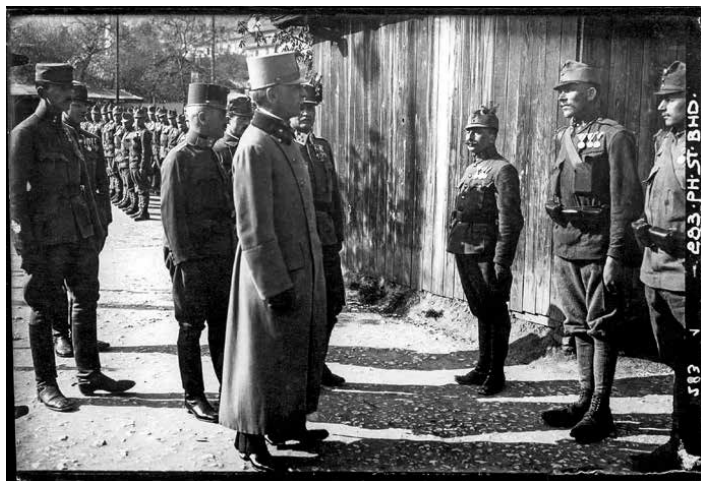
Za Sarkotića Krfska deklaracija i jugoslavenska ideja nikako nisu bile prihvatljive. Bio je uvjeren da bi južnoslavenske zemlje iz okvira Austro-Ugarske bile izložene srbijanskoj prevlasti

smatrali svojim glavnim gradom i kad su Otomansko Carstvo osjećali kao svoju državu. Srbi su i za bosanskohercegovačkog ustanka (započetog 1875.), i za austrougarske okupacije (1878. - 1908.), i nakon aneksije željeli da se Bosna i Hercegovina nađe u državnoj zajednici sa Srbijom. Napad na Srbiju (od početka Prvoga svjetskog rata), doživjeli su kao agresiju na njihovu matičnu državu. Svoj otpor austrougarskoj vlasti iskazivali su na razne načine: pjevanjem srbijanskih pjesama, isticanjem srbijanskih nacionalnih simbola, potajnim pisanjem parola na istaknutim mjestima u kojima su slavili srbijansku vojsku, srbijanskoga kralja i Srbiju ili omalovažavali i vrijeđali austrougarskoga vladara, austrougarsku vlast i Austro-Ugarsku Monarhiju. Mnogi su zbog toga, kao i zbog drugih iskaza remećenja javnog reda i mira, bili redarstveno gonjeni i sudski kažnjavani. Te su represivne mjere u ratnim godinama pripisivane Sarkotiću kao zemaljskom poglavaru. Međutim, te su mjere proistjecale iz duha vladajućega, austrougarskog

režima, a ne iz Sarkotićeve osobne volje.

Kako se Crna Gora, od početka Prvoga svjetskog rata, pridružila ratnom otporu Srbije i, zajedno s njom, bila zaračena s Austro-Ugarskom, nakon sloma Srbije došao je red i na slom Crne Gore. Na čelu austrougarskih trupa, koje su 7. siječnja 1916. krenule iz smjera Boke kotorske i okolnih područja u zauzimanje Crne Gore, bio je general Stjepan Sarkotić. Najteža točka u tom pohodu, koju je trebalo najprije zauzeti, bio je vrh planine Lovčena. Sarkotićeva vojna taktika i umješnost došla je pritom do pravog izražaja. Sjedinjujući djelovanje topništva i nastupe pješništva, cilj je već 10. siječnja 1916. postignut - Lovčeni je osvojen. Ubrzo potom zauzeta je cijela Crna Gora. Za taj vrlo uspješan pohod Sarkotić je odlikovan Leopoldovim odličjem I. reda s mačevima i Brončanim vojnim odličjem za zasluge s mačevima.

Nastavljajući svoj rad kao bosanskohercegovački zamaljski poglavar, Sarkotić je, svojom mudrošću i upornošću, nastojao što više učiniti za dobro stanovništva te zemlje. Ostale su poznate njegove riječi iz toga vremena: „Sve što može služiti unapređenju života i reda, neka se pokrene.“ Mnogo mu je bilo stalo do toga da pokaže caru kako su mu stanovnici Bosne i Hercegovine odani i vjerni. Radi toga je 28. ožujka 1916. predstavio caru Franji Josipu I. u Beču bosanskohercegovačko izaslanstvo, u kojemu su bile 44 ugledne osobe iz kulturnog, prosvjetnog, gospodarskog, crkvenog i ostaloga javnog života. Od predstavnika Katoličke Crkve bili su u tom izaslanstvu Ivan Evđelist Šarić, pomoćni vrhbosanski biskup (umjesto oboljelog Josipa Stadlera), Josip Garić, biskub banjalučki, Alojzije Mišić, bosansko-duvanjski biskup; Lovro Mihačević, provincijal Franjevačke provincije Bosne Srebrene i Dujo Ostojić, provincijal Hercegovačke franjevačke provincije. Predvodio je Sarkotić i bosanskohercegovačko izaslanstvo, sastavljeno od 25 uglednih osoba iz javnog života, u prigodi kraljevske krunidbe Karla I. (IV.) u Budimpešti, 30. prosinca 1916.

Treća ratna godina, iako završetak rata još nije bio na vidiku, bila je obilježena i javnim razmišljanjima o tome kako bi se trebao urediti položaj južnoslavenskih naroda u poraću. Svoje stajalište glede toga iznijeli su najprije dalmatinski, istarski i slovenski zastupnici u Carevinskom vijeću u Beču, 30. svibnja 1917. Oni su, zagovarajući preustroj Monarhije u duhu trijalizma, zahtijevali ujedinjenje svih južnoslavenskih zemalja u okviru Austro-Ugarske „u jedno samostalno, od svakog gospodstva tuđih naroda slobodno i na demokratskoj podlozi osnovano državno tijelo pod žezlom Habsburško-Lorenske dinastije“. Emigrantski Jugoslavenski odbor i emigrantska srbijanska vlada sastali su se na Krfu, gdje su 20. srpnja 1917. potpisali deklaraciju kojom su zagovarali ujedinjenje južnoslavenskih zemalja iz sastava Austro-Ugarske sa Srbijom. Ta bi se njihova zajednička država zvala Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.

Za Sarkotića Krfska deklaracija i jugoslavenska ideja nikako nisu bile prihvatljive. Bio je uvjeren da bi južnoslavenske zemlje iz okvira Austro-Ugarske, ako bi se ujedinile sa Srbijom, bile izložene srbijanskoj prevlasti. Dugo je konstanta njegove politike bio dualizam. Držao je da se mora prihvatiti ujedinjenje Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i Bosne i Hercegovine, kao i da je potrebno revidirati Ugarsko-hrvatsku nagodbu iz 1868. u korist Hrvata i onda je dosljedno provoditi. No, pred sam kraj Monarhije Sarkotić je u svojim političkim promišljanjima pokazao da je spreman i na prihvaćanje trijalističkoga rješenja. Zbog svojih vojnih i upravnih zasluga Sarkotić je primao nova, visoka priznanja. Tijekom 1917. dobio je barunat i pravo na pridjevak Lovčenski. Te je godine promaknut i u čin general-pukovnika, najviši čin, koji se mogao postići samo u ratu.

Uz Hrvatsku, u kojoj se rodio, Sarkotiću je posebno bila u srcu Bosna i Hercegovina.

Svakako je važno primijetiti da su od devetorice zemaljskih poglavara u Bosni i Hercegovini dvojica bili Hrvati, Marijan Varešanin i Stjepan Sarkotić. U najkritičnijem vremenu, ratnom razdoblju, Franjo Josip je imenovao Hrvata - Sarkotića na tu važnu funkciju. Njemu nadređeni u Beču i Budimpešti dobro su znali kako on gleda na budućnost Bosne i Hercegovine. Želio je i predlagao da Bosna i Hercegovina bude ujedinjena s Dalmacijom, Hrvatskom i Slavonijom. Uzalud je na to čekao odgovor. Prihvaćao je i trijalističko rješenje jer bi se i na taj način Bosna i Hercegovina spojila s navedenim zemljama. U rujnu 1918. u Sarajevo je stigao István Tisza, bivši ugarski ministar predsjednik, koji je, prema dogovoru sa Sándorom Wekerleom, tadašnjim ugarskim ministrom predsjednikom, bio u misiji izviđanja o tome što Bosanci i Hercegovci misle o budućnosti

BARUN SARKOTIĆ je snimljen 29. travnja 1918. u Sarajevu tijekom obilaska streljačke pukovnije broj 18

svoje zemlje. Obuzeti svojim velikomađarskim težnjama, i Tisza i Wekerle priželjkivali su da se Bosna i Hercegovina nađe u sklopu poslijeratne velike Mađarske. Tisza se u toj prigodi sastao i sa Sarkotićem, koji mu je iznio svoje osobno mišljenje da bi Bosna i Hercegovina svakako trebala biti u okviru Habsburške Monarhije, ujedinjena s Hrvatskom, i to ili kao samostalni dio treće državne jedinice, kako predlažu trijalisti, ili kao posebno, autonomno područje. Rasap Austro-Ugarske Sarkotić je dočeka u Sarajevu. Vlast je predao Narodnom vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba za Bosnu i Hercegovinu, 3. studenoga 1918., a 6. studenoga napustio je Sarajevo i stigao u Zagreb. Po nalogu Svetozara Pribičevića, potpredsjednika Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, bio je, kao i neki drugi visoki časnici, uhićen, ali je ubrzo potom, na intervenciju iz Sarajeva, pušten na slobodu. Manje od mjesec dana poslije, 1. prosinca 1918., proglašena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca sa srbijanskom dinastijom Karadorđevića na čelu. Sarkotić je pretpostavio kakve će nevolje čekati Hrvate u takvoj državi, u kojoj nije mogao vidjeti sebe kao građanina. Emigrirao je u Beč. U Austriji i Mađarskoj bilo je još emigranata, pretežito bivših austrougarskih časnika. Prateći što se zbiva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, bili su krajnje ogrorčeni. Shvatili su da će hrvatski narod morati osloboditi srbijanske hegemonije, ako treba, i oružanom akcijom. Da bi, u slučaju takve akcije, mogli biti od pomoći, osnovali su Hrvatski komitet, čiji su pripadnici djelovali u Beču, Grazu i u Budimpešti. Članovi toga komiteta bili su nepomirljivi protivnici velikosrpskog režima. Na tome je ostala čitava njihova aktivnost, a nakon 1929. aktivnost Komiteta gotovo je i prestala. No, Sarkotić je nastavio svoju borbu javljajući se u tisku, pišući kritike na račun beogradskog režima i raščlanjujući velikosrpsku politiku. Takva je aktivnost dovela i do nekoliko pokušaja atentata u režiji beogradske tajne policije, nasreću, bezuspješnih. Živeći u Beču, Sarkotić je dočeka i početak Drugoga svjetskog rata, ali tada već u godinama; umro je u 82. godini života 16. listopada 1939.

Sarkotić je želio ujedinjenje Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i BiH te reviziju Ugarsko-hrvatske nagodbe iz 1868. u korist Hrvata i njezino provođenje

Sarkotićeva je predsmrtna oporuka, po nekim svojim fragmentima, vrlo zanimljiva, jer svjedoči o njemu kao političaru i rodoljubu. Opraštajući se u toj oporuci od Austrije, kao od svoje adoptivne domovine on se „s najdubljom boli u srcu prisjetio i svoje stare drage domovine, koju su vlastiti sinovi, zbog političke kratkovidnosti, uvalili u najveću nesreću“. Očito, mislio je na 1918., kad je Hrvatska, baš kao i ostale južnoslavenske zemlje u sastavu bivše Austro-Ugarske, bezuvjetno predana velikosrpskim

JEDNA OD PRIVATNIH FOTOGRAFIJA

posljednjeg zemaljskog poglavara BiH u vlasništvu Željka Reinera

Po nalogu Svetozara Pribičevića, potpredsjednika Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, Sarkotić je, kao i neki drugi visoki časnici, uhićen odmah po dolasku u Zagreb

hegemonistima. Vjerovao je da je moglo biti i drukčije, da su Hrvati trebali proglasiti i sačuvati svoju državnu samostalnost. Zaželio je da Hrvatska doživi svoje uskrsnuće. Zaželio je još nešto za njega osobno veoma važno. Kad župnik bude blagoslivljao njegov lijes, nek se oprostí od njega s nekoliko hrvatskih riječi. Jer prve riječi koje je čuo na početku svoga života bile su hrvatske, stoga takve iste riječi želi čuti i na kraju.

Stjepan Sarkotić doista je bio iznimna osoba. Po karakteru je bio čvrst i energičan, strog i pravedan. Posjedovao je idealne vrline vojnika i časnika svoga vremena, pred neprijateljem hrabar i hladnokrvan, a u zapovijedanju spretn i obziran. Zapovijedi je donosio brzo,

bile su jasne i maksimalno su vodile brigu o danoj situaciji. Pokatkad je iskazivao veoma primjetnu osjetljivost i jak osjećaj časti. Nije podnosio nepravdu, pa je kadšto bio u opoziciji prema osobama višeg ranga, ako se s njima nije slagao, iako je u kvalifikacijskim listama općenito opisan kao vrlo poslušan i revnostan prema nadređenima. Sarkotićev lik kao časnika, stratega i političara ušao je u hrvatsku i austrougarsku vojnu i političku povijest još za njegova života, dok je bio u aktivnoj službi. I u povijesti će, sa svim onim što ga je učinilo povijesnom osobom, trajno ostati.

SARKOTIĆEVA NAVODNA VEZA S NAVODNOM POSLANICOM PREDANOM U RIMU

Dugogodišnji austrijski veleposlanik potpukovnik Ploennies uputio je 22. studenoga 1928. dopis saveznom kancelaru Austrije u kojem mu šalje kopiju članka što ga je objavio zagrebački „Morgenblatt“, a u kojemu stoji da je Sarkotić u Rimu predao „neku poslanicu“ koja sukob između Prečana i Srbijanaca osvjetljava s gledišta pristaša hrvatsko-mađarske unije. Nadalje, Ploennies kaže da se u listu tvrdi kako iza takve ponude stoje ljudi na ozbiljnim i odgovornim mjestima. Kaže kako bi se trebalo potruditi saznati potpuni sadržaj Poslanice te tko ju je predao, kao i tko iza nje stoji, a da bi se do tih informacija mnogo lakše došlo u Beču negoli u Beogradu ili Zagrebu pa moli za pomoć.

U prilogu je veleposlanik poslao i prijepis članka u kojemu se u početku objašnjavaju postupci Franje Ferdinanda i njegova želja da osnuje svoju vojnu stranku, a Sarkotića se prikazuje kao časnika sklona Franji Ferdinandu. U nastavku teksta napada se Sarkotića za kojega kaže da je, za razliku od drugih visokih hrvatskih časnika, i dalje ostao politički general u mirovini. Iz njegova se dopisa vidi da se Sarkotićeva djelatnost nadzire, da

SARKOTIĆ je vlast predao Narodnom vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba za Bosnu i Hercegovinu, 3. studenoga 1918.

se prate njegovi kontakti, a optužuje ga se da se nije odrekao trijalističke zamisli, iako je Austro-Ugarska definitivno svršena stvar, te kao takva uništena za sva vremena. Nadalje, prigovara se Sarkotiću njegovo pojavljivanje u javnim glasilima.

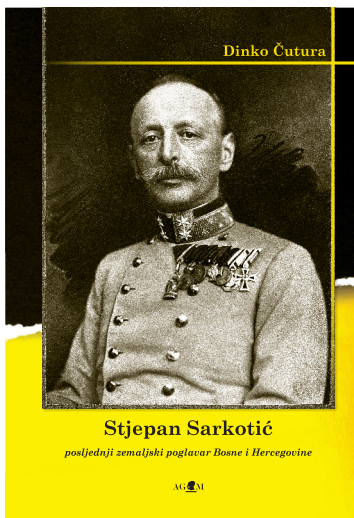
Pri kraju teksta stoji ključna rečenica: „Kad je general-pukovnik pl. Sarkotić shvatio da je i najveći Hrvat - unatoč tisućugodišnjim vezama koje su postojale između Mađarske i Hrvatske - danas od Budimpešte jednako udaljen kao i od Yokohame, odlučio je otputiti se u Rim kako bi tamo memorandum ponudio - ne laškoj ulici, nego starim frankovcima.“

Nakon primitka dopisa iz Beograda, savezni je kancelar cijeli slučaj odlučio provjeriti u Rimu i uputio dopis austrijskom veleposlaniku koji ga je izvijestio da nema nikakvih saznanja da je Sarkotić predao bilo kakvu poslanicu Mussoliniju. No, u nastavku odgovora stoji: „Nasuprot tomu, mogao sam posve jasno konstatirati da Italija i Mađarska u Hrvatskoj zajedno poduzimaju vrlo živahnu promidžbu u cilju mogućeg ujedinjenja Hrvatske s Mađarskom. Navodno je posebno Italija u tu svrhu upotrijebila značajna (novčana - nap. prev.) sredstva. Pod tim uvjetima bi bilo sasvim vjerojatno pretpostaviti da je u ruke gospodina Mussolinija dospjela poslanica koja se odnosi na taj plan, a koju je navodno izradio Sarkotić.“

Savezni je kancelar s ovim odgovorom 9. siječnja upoznao veleposlanika u Beogradu, koji je u međuvremenu ispitivao što o svemu zna generalni konzul Austrije u Zagrebu.

Generalni je konzul Nedwed odgovorio kako je o navodnoj misiji general-pukovnika Sarkotića u Rimu uspio saznati samo da nije on osobno predao predmetnu poslanicu, nego je preko svojih razgranatih međunarodnih veza zastupniku Frankove stranke dr. Paveliću pribavio pristup mjerodavnim talijanskim političkim krugovima.

Pavelić je, prema tim informacijama, ujesen 1928. godine u Rimu stupio u vezu s političarima i pokušao ih zainteresirati za hrvatske želje za neovisnošću, pri čemu su te želje i njihovo pravno-političko obrazloženje bile sadržane u jednom memorandumu. Nedwed još piše kako je Sarkotić navodno u slučaju stvaranja neovisne Hrvatske predviđen za vođenje vojnog resora.

BIOGRAFIJU vojnog stratega i političara koji je upozoravao na zamke ulaska Hrvatske u savez s Kraljevinom Srbijom nakon završetka Prvog svjetskog rata objavio je AGM.